

FRIEDRICH SÁNDORNÉ főiskolai tanársegéd:

**A NAGY OKTÓBERI SZOCIALISTA FORRADALOMBAN
ÉS AZ INTERVENCIÓSOK ELLENI HARCBA RÉSZTVETT
INTERNACIONALISTA EMLÉKEZÉSEI**
(Munkásfolklor adalékok)

I.

Haladó hagyományainkról, nagy történelmi eseményeinkről igen gazdag magyar szakirodalom jelent meg a felszabadulás óta. Egy fontos történelmi eseményről azonban még igen kevés szó esett. Keveset írtak és nem is megfelelő megvilágításban azokról a magyar katonákról, akik Oroszországba kerültek, ott megismerkedtek a marxizmussal, tevékenyen részt vettek a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban és az első proletárdiktatúra megvédésében az intervenciós támadások ellen. Ez annál is inkább sajnálatraméltó tény, mert a magyarok igen jelentős számban szerepeltek az eseményekben.

Megyénk területén is sokan vannak, akik büszkén és boldogan emlékeznek vissza ezekre az időkre, dicsőséges harcaikra. Ezekből az emlékezésekből adunk most részleteket. Nem csak azért vettük elő ezt a témakört, mert időszerű, hanem azért is, mert az emlékezés teherbíró képessége gyengül, az emlékek halványodnak, el is hullanak, illetőleg folklorizálódnak, így az emlékezesek összegyűjtése valóban elodázhatatlan feladattá vált. Ugyanakkor nagy nevelő ereje is van ezeknek az emlékeknek; példát szolgáltatnak arra a proletár szolidaritásra, amely összefogta a munkáshatalom megvalósításáért küzdő orosz és magyar munkást, parasztot és értelmiségit, amely gyakorlattá tette Marx—Engels Kommunista Kiáltványának jelszavát: »Világ proletárjai, egyesüljetek!«

Eddigi kutatásunk megyénkben 54 elvtársról derítette fel, hogy tevékenyen részt vettek az 1917—22-ig folyó harcokban. Az itt közölt adalékok csak részletei »A Heves megyei internacionalisták részvétele a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban« c. dolgozatomhoz gyűjtött anyagok.

II.

Kiss Lajos elvtárs *Frunze* katonája, komisszár emlékezéseit közöljük a továbbiakban úgy, hogy ez a közlés egyúttal példája legyen a hiteles lejegyzésnek, s értékes adatokat szolgáltatathassunk a munkásfolklor kutatói számára.

Az adatszolgáltató Kiss Lajos 1892. augusztus 13-án született Kunmadarason. Nehéz anyagi körülmények között nevelkedett 12 testvérével együtt. Alig 13 éves korában már részesaratáson dolgozott, majd Budapestre került autószerelő tanulóknak. Itt ismerkedett meg a szervezett munkások harcaival a Vasas Szakszervezet tagjaként. A mozgalom célját, igazi értelmét a cári önkényuralom alatt sínylődő orosz munkások, forradalmárok ismertették meg vele. Így lett öntudatos munkássá, majd a munkásosztály, a nép ügyét szolgáló igaz harcossá.

Amint az emlékezések mutatják, sok harcban vett részt és szép példáját adta a kommunista helytállásnak és elvhűségnek. Amikor hazakerült, Horthy csendőrei, rendőrei fizikailag akarták megsemmisíteni. Csendőri felügyelet alá vették és a vallatások alatt úgy összeverték, hogy 3—4 oldalbordája összetört, fogait kiverték, hallását teljesen elvesztette, de elveit nem adta fel. Bizott abban, hogy az Októberi Forradalom és az 1919-es Tanácsköztársaság hősi harcai és eredményei nálunk is meghozzák a dolgozó tömegek szabadságát.

A felszabadulás óta tevékenyen vett részt a politikai és a társadalmi munkákban. Az 1956-os ellenforradalom idején tanúsított bátor kiállásáért a »Magyar Szabadság Érdemrend« czüst fokozatát kapta.

Kiss Lajos emlékezése

»Apám hétholdas kisparasztnek volt a fia, de eladósodott és én már 13 éves koromban az urasághoz jártam aratni. 2 köből búzáért az első kaszás után szedtem a markot. Az uraság »kenyeréről« itt szereztem első tapasztalataimat. Rossz, kukacos szalonna, szűkös ellátás, — és az ezzel járó keserűség hamar megismerkedett velem. Kosztunk javulását némileg befolyásolta, hogy volt a gazdánknak egy lánya, akinek nagyon tetszett, ha énekeltem. Esténként, ha énekeltem, jobb kosztot kaptunk még a konyháról is leküldtek egy kis maradékot. Úgy, hogy az első kaszás mindig biztatott, hogy énekeljek, mert így jobban élünk.

Édesapám paraszt volt, de nem akarta, hogy én is földműves legyek, Budapestre mentem hát autószerelőtanoncnak. 1910-ben szabadultam fel a Benz-féle vállalatnál. Idősebb munkatársaim bevitték a Vasas Szakszervezetbe. Nemsokára a Magyar Posta járműjavító műhelyébe kerültem mint szerelő, később mint gépkocsivezető. 1921 május 23-án Budapesten már részt vettem a tüntetésen, emiatt 4 napig le voltam tartóztatva.

1913-ban lettem katona. Hathónapos kiképzés után szakaszvezető lettem. Az első világháború kitörésekor először a szerb fronton, majd az orosz fronton harcoltam. 1915. tavaszán estem fogságba az egész szakaszommal együtt. Először Szibériába, Isimbe, majd Tyumenba, majd Tobolszkba kerültem. 1916 márciusáig itt voltam. Az ellátásunk nagyon rossz volt, enni alig kaptunk, de a táboron belüli régi laktanyai rendet akarták tőlünk megkövetelni. A tábor tagjai lázadoztak ez ellen, úgy, hogy 1916 tavaszán meg is szüntették a regulát.

1916-ban Murmanszkba mentünk vasútépítéshez. Mi 400-an a kavicsbányánál dolgoztunk. Kozákörségünk volt, akik nagyon rosszul bántak velünk.

16 cserkesz-kozák vigyázott ránk. Már több hónapja ott dolgoztunk, amikor egy reggel egy Alibek nevű kozák káplár a barakkajtónál véresre korbácsolt négy szlovákot, akik tudtak vele beszélni. Ezen mi nagyon felbőszültünk. Kelemen Mózes székely baka lapátjával hátulról szétverte a kozák fejét, és az ott levő 400 magyar nekiment a kozák-őrség lakásának. Az ott tartózkodó őrséget pillanatok alatt feldarabolták.

Büntetésül az egyik munkafelügyelő, aki lóháton elmenekült, katonaságot hozott ki. 3 nap, 3 éjjel bezártak a barakkunkba, és sem enni, sem inni nem kaptunk. Akkor negyedik nap jött Olga nevű hercegasszony vezetésével egy bizottság, kihallgatta a németül beszélő tolmács útján a sok foglyot, minket, 4 őrmestert kivettek a honfitársaink közül és így vittek Pétervárra. Lázadásra való felbújtásért hadbíróság elé akartak állítani 1916 októberében.

Péterváron nem sokáig (6 hónap) maradtam, rövidesen egy repülőgyárba kerültem Moszkvába, műszerészként egy másik magyarral, Szabó Istvánnal. (Szabó iváncsai születésű volt.)

A gyárban én egy orosz elvtárs csoportjához kerültem, ahol már 3 pesti szerelő dolgozott. Ettől az időtől kezdve bolsevik agitátorokkal, azoknak a felvilágosítása nyomán dolgoztunk. Nem ismertük ugyan a párt programját, de a felvilágosítások alapján felismertük a közös érdekünket. A gyárban már az eddigieknél jobb helyünk volt, fizetésünk is jobb volt.

Az októberi forradalom itt ért bennünket. Emlékezetes marad előttem mindig az az eset, amikor a gyárba teherautókkal megjelentek a matrózok. Az egyik matróz elvtárs tájékoztatott bennünket, hogy fogjunk fegyvert, döntsük meg a burzsoázia hatalmát. A gyárban sok hadifogoly dolgozott, így felvetődött mindjárt a kérdés, hogy mi lesz a hadifoglyokkal?

Felvilágosításuk nyomán mindannyian láttuk, hogy valóban ez a forradalom nem csak az orosz munkások ügye, hanem a miénk is. Az orosz munkások, agitátorok ott a gyárban azt mondták: »Először itt verjük szét a burzsoázia hatalmát, aztán majd nálatok is«. Így jelentkeztünk mi 22-en egy csoportban dolgozó pesti lakosok.

Így kerültem (Moszkvába) egy teherautón a matrózok közé. Megismerkedtünk és ki milyen fegyvernemhez értett, olyat kapott. Szabó István, akivel a gyárban is már együtt dolgoztunk, velem együtt géppuskásnak jelentkezett. Nem kellett sem iratkozni, semmiféle nyilvántartást nem vettek fel rólunk, hanem hajnali 4 órakor riadó. Páncélosautóba ültünk, s annak tornyából harcoltunk. Négy napig folyt a harc a Kadeczky-korpuszon. Aztán a Kremlbe mentünk harcolni.

Csak néhány nap múlva vettek nyilvántartásba bennünket, mint vörös gárdistákat. Páncélos vonatra kerültünk és 1918. tavaszán már Szmolenszk, majd Caricin és különböző helyeken harcoltunk, ahol éppen szükség volt a páncélos ezredre.

1918. márciusában parancsnokom, Ványa Siskin — ő volt az én tanítómesterem a páncélvonaton — javaslatára és Davidov elvtárs javaslatára lettem párttag 6 másik elvtársammal együtt. (Nem tagjelölt, hanem párttag lettem egyenesen.)

Tagfelvételünk alkalmával különböző elméleti-politikai kérdéseket is feltettek. Ezekre már megfelelő válaszokat tudtunk adni, politikai fejlődésünket ugyanis állandóan figyelemmel kísérték az elvtársak és viták, beszélgetések segítették elő.

Még 1918. tavaszán jártam Lenin elvtárs szülővárosában. Itt találkoztam először Varga Gyula elvtárs parancsnoksága alatt lévő hadifogoly magyarok Vörös Gárdájával. Mi egy vonatszerelvény aranyszállításával voltunk megbízva. Ezt kellett Moszkvába vinnünk.

Ezután Szamarába mentünk. Itt 1918. május végén egy ellenforradalmi góc volt. Mi az állomáson voltunk az 1-es és 2-es páncélvonattal, de a városban komoly harcok folytak. A várostól 4—5 km-re hadifogolytábor volt, itt is szerveztük már mi is a hadifoglyokat a hadseregünkbe, voltak akik közénk jöttek, de sokan hazafelé vágytak.

Szamarában találkoztam Csapájev elvtárral is. Az ő csapatát »kommuna«-nak hívták. Itt ismertem meg Varga és Sziklai elvtársakat. Itt kaptunk parancsot, hogy a mi csapatunk is reguláris hadsereggé szerveződik, Frunze elvtárs csapatához tartozunk, neve: I. vöröshadsereg, I. hadtest.

Innentől kezdve a parancsot Frunze hadsereg csoportjától kaptuk és mindenfajta önálló kezdeményezés tiltva volt. Szamarában kaptam egy pártmegbízatást. — itt már mint politikai biztos működtem. Orenburg és Szamara között a vasútvonal biztosítása volt a feladatunk. Ezen a környéken a fehér kozákok nagyon befészkeltek magukat. 1918. június—júliusában, amikor mi odaérkeztünk a kitérő állomásra, egy füstölgő romhalmaz volt; az állomás védelmével megbízott vörös katonákat a kozákok megtámadták és rejtélyes módon valamennyiüket lemészárolták. Láttuk a sok hullát, sokan elkeseredtek és azt mondták, hogy ez nagyon veszélyes hely itt, jobb lenne, ha visszamennénk. A századot összehívtam, megmagyaráztam, hogy ezeket részegen, vagy alva lephették meg, nekünk vállalni kell a feladatot. Nem volt könnyű feladat és csak erélyes kézzel lehetett itt hozzáfogni a munkához. Több napig tartott a hullák eltakarítása is.

Bájer nevű volt a parancsnoka ennek a századnak. Alaposan megbeszéltük a tervet, hogyan lehetne megvédeni az állomást, megmagunkat is. Fegyverünk kevés volt. Az egész századnak csak 8 gépfegyvere volt és töltenyünk is kevés. Közben tudtuk, hogy Szamarát ürítik ki, mert nem tudják tartani, és onnan sok fegyveres szállítmány halad keresztül a mi állomásunkon. Elhatároztuk, hogy ezekből a szállítmányokból szerzünk magunknak. Fel is szereltük magunkat rövidesen úgy, hogy kb. 40 géppuskánk lett, ezekkel beástuk magunkat az állomás körül.

Tőlünk 3 km-re volt egy falu, innen röviddel azután, hogy mi átvettük az állomást és felszereltük magunkat, egy kozák érkezett. Csalafinta módon egy szalmahordó-kas leple alatt igyekezett »begurulni« az állomás közelébe. Feltűnt nekünk ez a mozgó kas és elfogtuk a lakóját. Rövid vallatás után elmondta, hogy Dudov küldte, azoknak a fehér kozákoknak a parancsnoka, akik itt táboroznak nem messze. Ők gyilkolták le az oroszokat, elmondta azt is, hogy ne gyilkoljuk meg

őt, mert úgyis mindegy, hogy neki most sikerült-e kikémleni az itteni helyzetet, vagy nem, de ezek mindenképpen végezni akarnak velünk is.

Elődeinket úgy tudták lemészárolni, hogy a parancsnokuk orosz cári tiszt volt és ezek közösen összejátszva, leitatták a katonákat.

Szamarába jelentést adtunk az ügyről, közben azt is megtudtuk, hogy előttünk a falutól kb. 6 km-re felszedték a sánt. Erősítésként Varga elvtárs jött oda egy zászlóalj magyarral és egy páncélvonattal. Megbeszéltük a további feladatot. Tudtuk, hogy a fehér kozákok itt vannak a közelben, úgy döntöttünk, hogy jobb lesz nekünk rájuk törni. Varga elvtárs vezetése alatt megindultunk ellenük. A faluban észrevehettük, mert mire mi beértünk, már kihúzódtak az erdőbe. Ott verekedtünk aztán össze és vertük szét őket. A teljes szétverésükhöz aztán még magyar tüzérség segítségét is kaptuk, úgy, hogy ott többet nem bántottak ezek bennünket, a visszavonulást biztosítani tudtuk. Itt vonult el Sziklai elvtárs csapata is, nekik nagy részük volt Kolcsak szétzúzásában Buzolocknál.

Amikor Orenburgot is fel kellett adnunk, mert teljesen körül voltunk fehér kozákokkal, — a hátunk mögött csehek voltak, — Jajca nevű falunál a Varga-ezred 45 napos szakadatlan harc után pihenőt kapott. Majd ugyanazon éjszaka, dacára, hogy a front ettől a falutól 10 km-re volt Orenburg felé, a falut teljesen bekerítette Dudov Atamán fehérgárdista tiszti ezrede, amely ezred Dudovnak valóságos szeméfenye volt. Minket meglepetésszerűen ért ez a támadás és Varga elvtárs villámgyors intézkedéseinek köszönhető, hogy az ezred meg nem semmisült. Fordítva történt: akik minket akartak megsemmisíteni, azok semmisültek meg teljesen.

Hogy mennyire biztosak voltak a dolgukban, mutatja az, hogy még a telefont is beszerelték maguk után a falu utolsó házába. Ez is teljesen a kezünkbe került. Varga elvtárs ezen a telefonon beszélt Dudovval. Dudov éppen utasítást akart adni, mire Varga elvtárs bemondta, hogy nincs katonája, küldjön még junkereket, mert ami itt volt, azt már »früstkre megettük«.

Azután Aktyjubinba, majd innen a parancsra a páncélvonattal Taskentbe mentünk. 1918. nyarán itt ellenforradalom volt, de mire mi odaértünk, már vérbefojtották. Itt két tűz közé kerültünk, mert a Kaspi-tó felől generál Cserkesz nagy erővel tört Turkesztánra, később győzöttünk meg róla, hogy milyen hadsereg volt.

Az I. turkesztáni nemzetközi lövészczred harcolt velük szemben. Vezetőjük egy Szabó Jenő nevű hadifogoly.

1919. elején itt állítottuk fel azt a politikai iskolát, melynek parancsnokát a legénység választotta meg. Parancsnokképző iskolát is állítottak fel. Sok magyar vett részt itt.

Turkesztáni működésem után kerültem az I. hadsereg politikai osztályára. Különböző megbízatásaim voltak, s így kerültem különböző helyekre. Résztvettem a cserkesz hadsereg megállításában, harcoltam az orenburgi vonalon.

Itt történt meg az átszervezésünk Csarzsujnál (Csardzsou). Csarzsuj az Amu-Darja egyik oldalán, Bakara a tulsó parton feküdt. Mi

Csarzsujban tartózkodtunk. Ez a buharai tartomány egészen különleges jogokkal bírt. A cári időben sem adott katonát a cárnak, sőt a területén is csak annyit engedélyezett, hogy a vasútvonal átvonulhasson. De a vasúttól beljebb 20 méterre már senki sem mehetett. Az egyezmény alapján a szovjetek kezén is csak a vasútvonal volt.

Míg nálunk a hadsereg átszervezése tartott, Kolcsak szétvert serege szintén rendezte sorait és Turkesztán felé akarta a kitörést megkísérelni. Tervük nem sikerült, mert Cselkánál nagy csapást mértünk rájuk, kb. 20 000 embert ejtettünk foglyul. Sok felszerelést szereztünk tőlük.

Azután generál Cserkesz ellen indítandó támadásunk tervét dolgoztuk ki. Csarjuzstól kb. 30 km-nyire a homoksivatag közepén volt Bajlamari Cserkesz főhaderejének állomáshelye.

A terep miatt nagyon komoly nehézségeink voltak, azonkívül jól felszerelt csapataik voltak nekik. Itt találkoztunk mi először intervenciós csapatokkal. Hatalmas termetű hinduk, angolok is voltak. E harcok közül sokat ejtettünk itt is fogságba. Egy teljes kozák sereget nyerünk meg itt a mi harcunk támogatására.

Bajlamari másnap már a mi kezünkben volt. Fényes úri nyaralóhely volt ez, úgy, hogy rengeteg finom ételt és italt találtunk itt.

A harc után egyik legnagyobb gondunk az volt, hogyan kerültek ide az intervenciósok, nyomozni kezdtünk, merről kapják az utánpótlást. A gyanú Sztari-Bukarára terelődött. Az anyagi érdekek miatt spekulált itt az emír, segítségel kapott az angoloktól, mert ő is készült a szovjet hatalom ellen. A tények kipuhatólására felderítőket küldtünk ki. Többek között vállalkozott egy elvtársnő is, aki török ruhában járva, kémlelte ki az emír tevékenységét és környezetét.

A tervek kidolgozásánál Frunze elvtárs a politikai osztályt bízta meg. Az volt az utasítás, hogy nagyon diplomatikusan bánjunk az emírral, — de az angol tiszteket, akik ott a katonai ügyeket irányítják, — feltétlenül ki kell emelni mellőle.

Kerestük, hogy mely alkalommal lehetne hozzájuk jutni. A vasúti egyezmény ratifikálását vettük fel ürügynek. Bele is egyezett az emír, hogy a ratifikálás céljából hozzá utazzunk és fogad. Csak civil diplomaták mehetnek az emírhez. Mi már előre részletesen kidolgoztuk a tervet. Két kocsival indultunk. Az egyik kocsiban azok az elvtársak ültek, akik az emír palotájához hajtottak, a másik kocsiban mi ültünk hárman.

Az emír palotájától nem messze egy útelágazás volt, ezen az ágazáson kellett nekünk az angolok palotájához jutnunk. Az elágazásnál motorhibát színleltünk, az emír tisztjei elhitték. Megegyeztek velünk abban, hogy ők továbbhajtanak a palota elé, mi meg, miután kijavítottuk a hibát, utánuk megyünk. Amikor kocsijuk eltűnt, mi feladatunk végrehajtására indultunk a másik úton. Nemsokára oda is jutottunk a célhoz. Egy török katona állt őrséget a kapunál. Megint motorhibát színleltünk, én az őrt figyeltem, a másik két elvtárs pedig az épületet vette szemügyre. Az őr a püfögtetésre odajött, kíváncsiskodva nézett, én meg közben franciakulccsal leütöttem.

Belöktük az autóba, aztán pillanatok alatt berontottunk a palotába. Megtaláltuk mindjárt a dolgozószobát és együtt három tisztet. Rájuk kiáltottam: »Hand auf!«, ijedtükben mitsem tudtak tenni, összekötöttük őket, bedobtuk őket az autóba és irány egyenesen az állomás. Az angolok megszerzésével egyidejűleg leadtuk a jelzést az autósziréna bűgásával a másik kocsinak is, amely anélkül, hogy tárgyalást kezdett volna ez emírrrel, nyomban elindult szintén vissza.

Az állomáson ott várt páncélvonatunk 80 matrózzal biztosítva. Autóstól beraktuk a zsákmányt a vonatba és vittük őket Frunze elvtárs parancsnokságára. Ott aztán tudtukra adtuk, hogy a szovjet hatalom kezében vannak. Kifaggattuk őket mindenről, amire szükségünk volt. Az általuk elmondottak nagyban hozzásegítettek ahhoz, hogy az emírnak megadjuk a kegyelemdőfést. Később, 1920-ban ezért a harci tettemért vöröszászló érdemrendet kaptam. Maga Frunze elvtárs tüzte mellemre a kitüntetést. Lenin ezeknél a harcoknál mindig azt az utasítást adta, hogy »Drága a proletárvér, minél kevesebb hulljon belőle, de az intervenciósokat likvidálni kell«.

A buharai események után újra Taskentba mentünk, 1 ezred magyar, meg 1 páncélvonat. Taskentban már szovjet hatalom volt, de egy igen komoly ellenforradalmi megmozdulást szerveztek az ottani ellenforradalmi erők. Egész éjjel robogott a vonatunk visszafelé Taskentbe. Nagyon komoly szolgálatunk volt, én a páncélvonat figyelő részénél voltam. Végig a vonaton kötelet húztunk ki és akik az őrséget adtuk, ezzel jeleztünk egymásnak.

Beérkeztünk az állomásra. A vasút maga a vasúti munkások kezén volt, de a város már nem. Illetve a várban a magyar helyőrség még tartotta magát, de annak a parancsnokát sem tudták, hogy hol van. A vasútnál a munkások barrikádokat építettek, úgy védték magukat a város felől. A fehérek mindenáron át akarták venni az állomást, mert sok szerelvény is bennállt az állomáson, telerakva.

Megérkeztünk, megbeszéltük, hogy a páncélosok hol lépjenek be a harcba, megfigyeltük a városban folyó harcot. A vasútasok tájékoztattak bennünket, hogy a város egyik kiemelkedő épületében, ahonnan a fény kivilágított, ott van a Narodnyij-bank. Az az épület volt az ellenforradalmárok főéhszke. Tűzérparancsnokunk először ezt lövette szét. »Itt a vörös hadsereg! Jelentkezzünk nekik!«

Mire megvirradt, Szabó ezredparancsnok felváltotta a vasúti munkásokat és megindult támadásra ezredével a város ellen. Egész nap és még éjszaka is házról-házra folyó véres küzdelem folyt. Keményen harcoltak az ellenforradalmárok is, nem akarták átadni a várost. Itt került Zinovjev is az elfogottak között a kezünkbe. Szeget ütött a fejünkbe, hogy ő miért nem volt bebörtönözve, amíg az ellenforradalom dühöngött a városban. Együtt találtuk őt Revjakin és Ivanov nevű emberekkel, aki pedig a helyőrség parancsnoka lett volna, de ő volt az, aki eltűnt és magára hagyta a helyőrséget.

A kihallgatások során kiderült, hogy Ivanov egy beépített ember volt a vörös hadseregbe, kidolgozott terv alapján folyt le az ellenforradalmi szervezkedés egy mulatozás leple alatt. Zinovjevot nem enged-

ték kihallgatni, mert ő a Központi Bizottsághoz tartozott. Revjakin kihallgatása során úgy vallott, hogy őt pisztollyal kényszerítették, hogy adja le a lőszerraktár kulcsait. Őt csak az mentette, hogy szólt a vasúti munkásoknak, hogy baj van és így az ő figyelmeztetése alapján tudták ezek megszervezni a vasút védelmét. Egyébként a mi parancsnokunk annyira megdöbbsent Zinovjev esetén, hogy ott helyben meg akarta fojtani és azt mondta neki, hogy áruló.

Öt hétig itt tartózkodtunk a városban, azután újra a turkesztáni frontra mentünk Ashabad ostromához. Itt harcos nép lakott, úgy mondták, hogy *kikind* törzsek. Azt mondták nekünk, ők rokonaink. Oroszul keveset tudtak, török-perzsa keverék nyelven beszéltek, mohamedán vallásúak voltak, kiváló harcosok, nagyszerű lovasok. Sikerült őket megnyerni, de ők csak úgy harcoltak a mi oldalunkon, hogy csapataik élén meg kellett hagyni tisztjeiket.

Mint mindenütt, itt is, vagy itt talán még szigorúbb fegyelem volt közöttünk. A városban kószálni tilos volt és a lakosságot sérteni, háborgatni még kevésbé lehetett. Az ellátásunk szűkös volt, de nem lehetett senkinek sem külön szerezni. Itt lassabban ismerkedtünk össze a lakossággal azért is, mert nem tudtunk velük beszélni. Térzenéket adtunk, később kisebb kulturális rendezvényeket szerveztünk. Lassan úgy megbarátkoztunk velük, hogy a harcokban is segítettek. Amikor így megfelelő viszony alakult ki és biztosítva voltunk, hogy a megalakított szovjet segítségével hátulról védve vagyunk, akkor kezdtünk harcot indítani a Kaspi-tó felé vonuló fehérek ellen. (1919. szept.—okt.-ben.)

Kizil-Arvát-nál (lakossága vegyes: orosz, örmény, perzsákból áll) a hozzánk átszökött vasúti munkások tájékoztattak bennünket. Ujságot is hoztak, amelyben a fehérek azt írták, hogy még 1 millió vörös katona támadását is visszaverik, megsemmisítik. (Baku felől oda, erre a harcra összpontosították ők az egész erejüket.) Óriási erővel rendelkeztek, sokszorosan felülmúlták a mi létszámunkat. A hadművelet végrehajtásának kidolgozását alapos felderítő munka előzte meg és jól fel tudtuk használni a terv kidolgozásához az átszökött vasúti munkásoktól kapott adatokat. A támadási tervet Frunze elvtársék dolgozták ki, a végrehajtással Kanaválov hadosztályparancsnokunkat bízták meg. Központi utasítás nagyon szigorúan figyelmeztette a vezetőséget, hogy kevés vérveszteséggel, nagy körültekintéssel szervezze meg a harcot. A terep nagyon nehéz volt... (Egyfelől nagy sivatag, másrészt mi a sűrű, csaknem járhatlan erdőben vonultunk.)

A támadást a terv szerint az első turkesztáni lövész és a III. nemzetközi ezred és Bucsinkó lovassága kezdte. Két nap, két éjjel húzódtunk lefelé. Éjjel értünk a várossal egy vonalba. Először egy magasabb kivilágított épületre lettünk figyelmesek. A város vízellátását biztosító vízmű-félc volt ez. Öten felderítő munkára mentek. Feladatuk az volt, hogy az őroket elnémítsák és így biztosítsák nekünk, hogy rajtaütéssel elfoglalhassuk az épületet. A felderítők parancsnoka Vajda volt, kitűnő harcos, felderítő munkáiban mindig kitűnt. Ők az őrt megsemmisítették és jelezték, hogy mehetünk lefelé; az istállóban 30 kozák alszik, lovaik kikötve, fent az épületben pedig 6—7 tiszt szórakozik.

Úgy rajtaütöttünk, hogy sokat álmából ráztunk fel. A tiszteket leszereltük, telefonjukat lefoglaltuk. A jelszavukat akartuk megtudni. Amire Kanaválov elvtárs megérkezett, már tudtuk is a jelszót, ő a régi hadseregben tiszt volt, de kezdettől fogva velünk harcolt. Felvette a telefont és jelszó segítségével értesülést szerzett a városból. Megtudtuk, hogy bent a városban mulatnak. Rögtön eligazítást tartottak és megkezdtek a városba való benyomulást. Én azt a parancsot kaptam, hogy robbanó különítménnyel a megadott térkép szerinti úton vonuljak a vasúthálózathoz, amíg a viaduktot meg nem találjuk. Ezt kellett felrobbantani. Addigra hadseregünk a város körül fel fog fejlődni és a robbantás lesz a jel a támadásra.

Jól emlékszem rá, nagyon idegesek voltunk, mert már elhelyeztük a robbanóanyagot, amikor jött egy kivilágított szerelvény, sebesülteket szállított. Úgy határoztunk, hogy ezt még átengedjük és csak azután robbantunk. A parancsot aztán végrehajtottuk, s mentünk a város felé mi is, a fegyverek már ropogtak, megkezdődött az ostrom. Mire mi lovainkkal az állomásra értünk, az állomás már a mi kezünkön volt. Az állomáson értékes dolgok kerültek kezünkbe. Páncélvonal, fegyverek, lőszer. Generál Cserkasz is itt került kézre. Felakasztották. A városban nem volt kegyetlenség, de a fronton azután kegyetlen harc folyt.

Az egész sereg szétzúzása 1919. decemberében történt meg, Bakuval szemben levő oldalon Krasznovodszkánál. Itt befészkeltek magukat a hegyekbe, de a Baku felől is támadó vörös hadseregnek nem tudtak már ellenállni.

A kemény harcok után mi is hátra lettünk vezényelve pihenőre. Ashabadban pihentünk, majd Szamarkandban kb. 5—6 hétig.

Pihenő után újra Sztari-Buharában vettünk részt a harcokban. Itt legnagyobbbrészt a szovjetek támadtak, de magyarok is voltak. Tűzértségünk nagyszerűen harcolt, úgy, hogy a gyalogságnak a város bevételeiben már nem volt olyan nehéz dolga. Az emír palotájánál volt még a harc, mert a testőrség tartotta magát. Az emírt egy török kommunista lőtte agyon még a támadás kezdetekor.

Innen aztán Taskentbe mentem, itt tudtam meg, hogy Moszkvában Akadémiára mehettek. Többünket jelöltek. El is indultunk, azonban még Penzáig sem értünk, amikor jött a parancs, hogy ne menjünk tovább, várjuk meg a következő parancsot. 1920. szeptember volt. A parancs szerint Harkovba kellett menni, majd Alexandrovszkába. Itt volt a Wrangel frontja. A politikai osztályon jelentkeztünk. Itt tudtam meg aztán, hogy azt az alakulatot, amellyel Turkesztánban együtt harcoltunk, Wrangel elfogta. Az ezred megmaradt részét Jakab elvtárs szedte össze, azonban ő is néhány nap múlva Alexandrovszkában hősi halált halt. Én mentem a helyére, ez a töredék azután beolvadt a Kobezov elvtárs hadosztályába, majd egyesült a III. nemzetközi halálfejes hadosztállal. Itt találkoztam Zalka Máté hadosztályával.

Perekopnál óriási küzdelem volt. A fehéreknek igen komolyan kiépített erődítményeik voltak a város előtt. Vorosilov elvtárs lovasága igen jó szolgálatot tett, hátba támadta őket, így dőlt el aztán a harc.

Kemény harc folyt Wrangel ellen, 8—10 nap múlva azonban már Frunze elvtárs Szevasztopol szikratáviróján adhatta le Lenin elvtársnak azt a jelentést, hogy a parancsot teljesítettük.

Igen nagy élményt jelentett számomra, hogy mint katonaküldött részt vehettem a VIII. pártkongresszuson. 24-en mentünk, egy matróz vezetett bennünket. Késve érkeztünk vonatközlekedési akadály miatt, így a folyosón maradtunk és beszélgettünk.

Észrevettem azután, hogy a folyosón kinn várakozók közt több magyar is van és beszélgetni kezdtünk. Észre sem vettük, hogy szünet lett. Én az ajtónak dőlve beszélgettem, amikor hirtelen kinyílt az ajtó és kijött Lenin elvtárs. Nagyon meglepődtem. Mindannyiunkkal kezét fogott ott és megkérdezte, hogy honnan jöttünk. Elmondták a többiek, hogy magyarok vagyunk, én hirtelen szólni sem tudtam.

Megkérdezte, hogy milyen nyelven akarunk beszélgetni. Aztán oroszul társalogni kezdett velünk. Megkérdezte: »Mi újság a csapattesteknél? A magyarok vágnak-e már haza? Majd nemsokára hazamennek, de hasznosítsák ám, amit itt hallottak!« A kongresszuson már nem a háborúról, hanem az építésről beszélt, a kommunizmus távlati terveiről.

A kongresszus után még visszamentünk a csapattestjeinkhez, én Harkovba. Beszámoltam a hallottakról és nem sokkal azután elmentünk iskolára néhány harcostársammal, ma is élő heves megyei elvtársakkal. (Nagy István, Balogh, stb.)

1921-ben kulturális munkával bíztak meg Kazányban, majd 1922-ben Moszkvába hívtak és a magyarok ottani pártközpontja közölte velem, Rudnyánszky és Kun Béla elvtársak, hogy haza kell jönnöm.

1922. február 14-én léptem át az orosz határt Narvánál. Sok nehézség közepette Bécsig jutottunk, s nekem már ott kezdődött a kálvária. Kommunistaagyanús jellemzéssel ütöttek-verték olyannyira, hogy mire a börtönből kiszabadultam a kezeik közül, már elvesztettem hallásomat, fogaimat. Egy azonban még az addiginál is épebb, töretlenebb formában maradt meg bennem: a kommunizmus győzelmében való hit.

III.

Nehéz harcok közepette is folyt nálunk a kultúrmunka, szórakoztatásunkra és képzésünkre.

Emlékeim között még ma is élnek azok a dalok és színdarabrészek is, amelyeket ott hallottam és énekeltünk, amelyekben magam is szerepeltem.

1. Kazányban 1921-ben dr. Krausz nevű elvtárs kultúrgárdája Lusztig elvtárs rendezésével bemutatta a »Bresztlitovszki békekonferencia« c. darabot. Régi magyar dalok és slágerek dallamán szólalt meg a szöveg.

..... A színpadon hosszú zöldasztal mellett ültek az akkori politikusok. Wilson elnök felhívja a résztvevőket, énekeljük el a nemzetközi himnuszt, mielőtt a tárgyalást megkezdենék.

»Hallják a népek, mit álmodtunk
Fenn jártunk a mennyekben,
Azt mondta az úristen,
Nagy diplomaták, gyertek be!

Bátran előre, nincs kímélet,
Nektek mindenki meghódolt
Megóv majd benneteket minden véstől
Mennyország és pokol!

Lódesz ó te jézus krisztus,
Nézd a nép milyen muja,
Dicsértessék mindörökké
A te neved alleluja!«

Mind leülnek, csak Wilson marad állva és megkérdezi:
Ki legyen az elnök?

Erre felugrik a francia Poancaré:
Európának, Ázsiának és az egész nagy világnak
Szemcfénye vagyok én Poancaré, a nagy bohém,
Ezért felkérom önöket, ha választanak elnököt,
Ne csináljunk nagy kabarét, válasszák Poancarét!

Az orosz ugrik fel ezután:
Karé, Karéj, a franciák karéja
Rászáll mindenre, akárcsak a héja.
Nagy a balhé, ha feltűnik Karé
»Uhagyé Karé, von Poancaré!«

NIKITA, Montenegró képviselője:
Láthatjátok milyen rövid rajtam ez a Kita,
Dehogya én reggel, délbe a Lafcóra felmegyek
Menekülnek előlem az apró kis gyerekek.
De biz' isten Wilson! A legjobb elnök csak én lehetek.

Erre újra felugrik a francia:
Az annyát, az annyát, az annyát neki
Nikita, a kecskepásztor elnök akar lenni!
Uraim ezt mindenki kineveti!

MAGYAR: Elnök, elnök az akarok lenni,
Nékem abból nem parancsol senki.
Sem nyam-nyam, sem csam-csam,
Elnöknek szült engem az édesanyám.

SZERB: Nem leszel te elnök soha,
Nem akadsz te olyan bolondra,
Hogy minket a magyar egrecíroztasson,
Olyan nincs, nem volt, nem is lesz a sifonérban !

WILSON: Uraim, mint látom, nem tudtok megegyezni,
Mivel én a világ legerősebb államát képviselem,
Jogot formálok rá, hogy az elnök én legyek.
Ezzel az elnöki szalagot a nyakamba akasztom,
És a béketárgyalást megnyitom.

(Aztán felkéri az angolt, hogy ismertesse kívánságát, mivel mint nagyhatalom,
ő következik.)

ANGOL: Van egy kívánságom
 Szeretnék a földnek teljes ura lenni,
 Szeretném a tengert magamévá tenni,
 Adnék aztán nektek olyan szabadságot,
 Hogy bele halnátok! Ez a kívánságom!

Kórusban felelik:
 Kívánság, kívánság nem teljesíthető!

WILSON Japán, mi a kívánságod?

JAPÁN: Jó falat a Mandzsumája,
 Szibériának nincsen párja,
 Ott terem a finom kása,
 Szaharral a finom csája.

OROSZ: Sárgalábú istenit az anyádnak,
 Olyat kívánsz, ami izlik a cárnak.

JAPÁN: Nincsen annyi bajuszsál a csupasz pofádon,
 Amire a Wilson foga ne fájjon.

2. DAL 1916-BAN SZIBÉRIÁBAN

Szibéria furcsa táj, Ott még a madár sem jár Szokásból.	Arbeitos a barakunk, Ma potyára dolgozunk Szokásból.
A hideg egy kicsit sok, 30—40—50 fok Szokásból.	Dolgozik minden ember, Csak az altiszt kivétel Szokásból.
A déli szél meleget nem hajt, A tél csupán 3 hónapig tart, Úgy befagyott a Bajkál. Hogy rajta a vonat jár Szokásból.	Ha az őrmester avizál, Minden legény a lábára áll. Az egyik hordja a fát, A másik szökik, amerre lát, Szokásból.
A fogoly élet oly szép, Egész nap hever a nép Szokásból.	
Reggel kap csája-vizet, Ezért is a cár fizet Szokásból.	
Délbe zupa-kása a menázs, Aki nem gyors Este jön a kancsuka, Ezzel fekszik a baka Szokásból.	

3. Végül hadd elevenítsük fel saját, Turkesztánban, 1919-ben írt versemet is:

A PROLETÁR ÁLMA

Sűrű sötét az éj
Harci zaj elmúltával
Álomra hajtáná fejét
A harcos és vezér.

De az álma sem pihenés,
Messze távolba szálló sóhajtása
az ébredő őrszemek
Fegyverropogásába vész.

Hiába itt minden,
Hiába az éhség,
Haszontalan a szomj,
Hasztalan fárad homoksivatagon
álmodni még sem tud.

Pedig elcsigázva, minden gondolata
Mely száll otthonába,
Gyógyító balzsamként hatna a lelkére,
De hiába, hiába.

A hős vöröskatonák vére
Álmában sem nyugszik
Nem hajt pihenésre,
Csak arra ösztökél: a végre.

Fáradalmait, ki sem pihenheté,
Éhét, szomját el sem ütheté,
Jött a parancs: Ébredj! Sorakozó! Indulj!
Míg fejed felől minden vész el nem múlt,
Nem vagy a magadé.

Nem szabad álmodnod,
Nem szabad gondolnod másra,
Csak szűnös-szűntelen
A világszabadságra.

És a hős proletár sereg,
mint száguldó vihar csap ellenére
Szuronyát szegezve, ádázul csap reá, hogy
Testébe mártsa, hogy fekete lelkét a torkára fojtsa.

A nap befejezván, letörve minden gát,
ledöntve akadály, álmodhatsz proletár!
Tied a jelen, tied lesz a jövő,
Nem zavarja álmod többé az ellened törő.

Álmodj hitvesedről,
Szerető gyermekről,
Álmodj szép meséket
Dicső munkás életedről!«